

kaç menzil mesafede Ebrakul'azzâf denilen yerde kalmayı tercih etti; bir rivayete göre ise onun burada beklemesini Buceyr istemişti, kendisi de Medine'ye gidip Resûlullah ile görüştü ve müslüman oldu.

Kaynaklarda hakkında yeterli bilgi bulunmayan Buceyr, daha sonra, birçok İslâm düşmanının kaçıp sığındığı Tâif'e gidip yerleşen kardeşi Kâ'b'a haber göndererek kendisinin müslüman olduğunu, artık eski dinlerinin hiçbir hükmü kalmadığını bildirdi. Kardeşinin müslüman olmasına öfkelenen Kâ'b ona gönderdiği bir şiirde Hz. Peygamber'i hicvedince görüldüğü yerde öldürülmesi emredildi. Bunun üzerine Kâ'b'a tekrar haber gönderen Buceyr, yaptıklarına pişman olarak Medine'ye geldiği ve Hz. Peygamber'den af dilediği takdirde bağışlanacağını, aksi halde öldürüleceğini bildirdi ve kardeşinin Medine'ye gelerek müslüman olmasına vesile oldu.

Tâif Seferi'ne katılan Buceyr'in Mekk'e'nin fethiyle Tâif ve Huneyn seferlerine dair söylediği şiirler siyer ve megâzî kitaplarında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 425, 459, 487, 501-502; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-su'arâ*, I, 79-80, 89; Süheyli, *er-Ravzü'l-ünûf*, Kahire 1332, II, 311, 312; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 197; İbn Seyyidünnâs, *Minêhu'l-midağ* (nşr. İffet Vîsâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 51-52; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 269; V, 593; Zürcânî, *Şerhu'l-Mevâhib*, Kahire 1329 — Beyrut 1393/1973, III, 54-57; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IX, 43-45.

MÜCTEBA UĞUR

BÜCEYRİ

(البجيرى)

Ebû Hafs Ömer b. Muhammed
b. Buceyr el-Hemedânî es-Semerkindî
(ö. 311/923)

Muhaddis.

Dedesine nisbetle Buceyrî veya İbn Buceyr diye anılır. 222'de (837) Mâverâünnehir'deki Re'sülkantara (Huşufegan) köyünde doğdu. Bir muhaddis olan babası Muhammed b. Buceyr ile birlikte devrin birçok ilim merkezini defalarca dolaştılar. Mısır'a vardıklarında bu ülkenin en tanınmış hadis hafızı olan Ahmed b. Sâlih vefat etmiş olduğu için ondan hadis rivayet edemediler. Bu arada Buceyrî, İsâ b. Hammâd Zuğbe, Bısr b. Muâz el-Akadî, Amr b. Ali el-Fellâs ve Bûndâr gibi hocalardan hadis öğrendi. Kendisinden de Muhammed b. Muhammed

b. Sâbir, Muhammed b. Bekir ed-Dihkân, İsâ b. Mûsâ el-Kisâî gibi muhaddisler hadis rivayet ettiler. Hadis tahsili için yaptığı uzun seyahatleriyle tanınan ve güvenilir bir muhaddis olan Buceyrî'nin tefsir ilmiyle de meşgul olduğu anlaşılmaktadır.

Buceyrî'nin bilinen tek eseri *el-Câmi'u'l-müsned*'dir. Kaynaklarda *el-Câmi'u's-şahîh* adıyla da anılan eserin yegâne nüshası Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Hadis, nr. 276, kısım 30). Ayrıca *et-Tefsîr* adlı bir eseri olduğu nakledilmekte ise de hakkında hiçbir kaynakta bilgi verilmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 89-90; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 374; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, I, 122; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 402-404; a.m.f., *Tezkiretül-huffâz*, II, 719-720; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, II, 7-8; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 262; İzzâhu'l-meknân, I, 361; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 780-781; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VII, 307-308; Sezgin, *GAS*, I, 172.

M. YAŞAR KANDEMİR

BÜDDÜ'L-ÂRİF

(بالعارف)

Endülsüslü filozof ve
mutasavvıf İbn Seb'in'in
(ö. 669/1270)
mantık, felsefe ve tasavvufa
dair eseri.

İbn Seb'in'in sayısı tam olarak bilinmeyen kitap ve risâleleri arasında en önemlisinin *Büddü'l-ârif* olduğu ilgili bütün kaynaklarda belirtilmektedir. Eserin adı yazma nüshalarında ve bibliyografik kaynaklarda değişik şekillerde kaydedilmiştir. Bugün bilinen üç yazma nüshadan ikisi *Büddü'l-ârif* ve *âkîdetü'l-muḥakkıḳü'l-mücerribi'l-kâşif ve tarîḳu's-sâlikî'l-mütebettili'l-âkîf*, biri de *İfşâ'ül-ḥikmeti'l-ilâhiyye* başlığını taşımaktadır (Ebû'l-Vefâ et-Teftâzânî bunu yanlışlıkla *İnşâ'ül-ḥikmeti'l-ilâhiyye* şeklinde göstermiştir, bk. *İbn Seb'in ve felsefetühü's-şâfiyye*, s. 105). Eseri *Büddü'l-ârif* adıyla neşreden Corc Kettüre, vakitle İskenderiye'deki el-Mektebetü'l-Belediyye'de bulunan, fakat şimdi sadece mikrofilmi mevcut olan *el-Maḳâletü'l-vücüdîyye* başlıklı, hayli eksik ve hatalı bir nüshasından da söz etmektedir (*Büddü'l-ârif*, nâşirin mukaddimesi, s. 6). İbn Şâkir el-Kütübî *Fevâtü'l-Vefeyât*'ta (II, 255) eserin adının kısaca *el-Büd* olduğunu, bunun da "lâ büdde li'l-ârif min-hü" (ârif için gerekli olan) ifadesinin kısal-

tılmış şekli sayıldığını belirtmiştir. Makkarî ise eseri *Bed'ü'l-ârif* adıyla kaydetmiştir (*Nefḥu't-tib*, II, 199). İtalyalı müsteşrik Michele Amari eserin adının *Beddül-ârif* diye okunmasını teklif etmiş ve bunu Fransızca'ya "séparation de connaissances" şeklinde çevirmiş, Danimarkalı müsteşrik Mehren de *Bed'ü'l-ârif* okunuşunu tercih ederek bunu Fransızca'ya "le noviciat de soufi" diye tercüme etmiştir. Ancak *Büddü'l-ârif* dışındaki adlandırmalar kabule şayan görülmemektedir. Çünkü bizzat müellifin, başka risâlelerinde bu esere *Büddü'l-ârif* adını zikrederek atıflarda bulunduğu Teftâzânî tarafından adı geçen eserde gösterilmiştir (s. 98). Buna rağmen öyle görünüyor ki araştırmacıları kitabın adındaki "büdd" kelimesini başka türlü okumaya zorlayan sebep bu kelimenin sözlük anlamıdır. "Büdd" Farsça'daki *büt* kelimesinin Arapçalaştırılmış şeklidir ve Farsça'da olduğu gibi Arapça'da da "put" veya "putların bulunduğu yer" anlamında kullanılmıştır. Ancak müellifin "büdd" kelimesinden böyle bir anlamı kastetmediği, bunu tamamen mecazi anlamda mâbud ve Allah yerine kullandığı açıktır. Nitekim eserin yalnız adında değil içinde de "büdd" kelimesi en az dört yerde geçmekte olup bunların birinde (s. 30) "sâlikin iradesi (kasd) ve şevk ile kendisine yöneldiği mâbud", ikisinde (s. 351, 361) "her şeyde tecelli eden Hak", birinde de (s. 324) "zâtının dışında kalan her şeyin varlığının kendisine bağlı bulunduğu vacibü'l-vücûd" anlamında kullanılmıştır.

İbn Seb'in'in bir öğrencisi, hocasının bu eseri on beş yaşında iken telif ettiğini söylemişse de (Makkarî, II, 199), Teftâzânî'nin de kaydettiği gibi (*İbn Seb'in ve felsefetühü's-şâfiyye*, s. 105), esasen akla yatkın olmayan bu iddianın yanlışlığı, müellifin eseri, yaklaşık 643'te (1245) Endülü's'ten Mağrib'e geçmesi ve Sicilya Kralı II. Frederik'le yazışmasından sonra kaleme almış olmasından da anlaşılmaktadır.

Büddü'l-ârif'in muhtevasını tam bir tasnife tâbi tutmak zor olmakla birlikte eserin genelinde mantık, akıl ve nefis konularıyla bunların etrafındaki felsefî, kelâmî ve tasavvufî meseleler üzerinde durulmuştur. İbn Seb'in, eserin hemen her yerinde ele aldığı konular hakkında filozoflar, Eş'arî kelâmcılar ve mutasavvıflar ile zaman zaman fakihlerin görüşlerini geniş olarak aktarmakta, bunlardan kelâmcıların ve fakihlerin görüşle-

rini tamamen reddetmekte, filozoflara ise bazı görüşlerinde, özellikle çıkış noktalarında hak vermekteyse de ulaştıkları sonuçlara katılmamaktadır. İbn Seb'in bu üç grubu eserin her yerinde ağır bir dille eleştirirken mutasavvıfların görüş ve tutumlarını daha yumuşak üslupla değerlendirmekte, ancak "mukarreb" veya "muḥakkık" adını verdiği zümreyi hem bilgi hem de amel bakımından öteki zümrelerin üstünde tutmaktadır. Bu arada kelâmcı, fakih, filozof ve mutasavvıfların düşüncelerini geniş ve açık ifadelerle aktardığı halde muḥakkıkların görüşlerini oldukça kısa, muğlak ve birtakım sembolik ifadelerle geçiştirdiği dikkati çekmektedir.

Eserin mantığa ayrılmış olan ilk kısmı tarif (had) konusuyla başlar; ardından varlığın mahiyeti ve varlık hakkında doğru bilgilere ulaşmayı sağlayan on kategori üzerinde durur. Mantığın gerekliliğine işaret edildikten sonra Porphyrios'un *İsâğûcî*'sinin mantıktaki yeri ve önemi vurgulanır, bu eser ve müellifi tanıtılır. Bundan sonra **beş külli*** incelenir; ayrıca Kindî'den beri devam eden telakkiye göre bunlara bir de şahıs küllisi eklenir (bk. s. 62; krş. Kindî, *Resâ'il*, s. 126). Kategorilerle hareket, şey, söz, haber, zıtlık, zaman, vâcip, mümkün, mümteni', şekil, kıyas gibi felsefe ve mantık terimleri ayrıntılı olarak ele alındıktan sonra ilim konusuna geçilir. İlim hakkında daha önce yapılmış tarifler özetlenir; bunlar arasında özellikle fukaha, Eş'arîler, filozoflar ve mutasavvıfların tarif ve açıklamaları ayrıntılı ve tenkitli olarak incelenir. Burada İbn Seb'in'in, Mu'tezile'nin anlayışına uygun olarak, şeriatın verdiği bilgilerin aynı zamanda akli bilgiler olduğunu, şeriatın sadece bu bilgileri tekit ettiğini belirtmesi (s. 105) ilgi çekicidir.

İbn Seb'in tabiat ve varlık tabakaları konusunda küllîler ve cüz'ileri incelerken Aristo, Hipokrat, İbn Sînâ ve Gazzâlî gibi düşünürlerin görüşlerine de temas etmekte ve bunları yer yer eleştirmektedir. Eserde felsefenin tarifi ve ilimlerin tasnifi yapıldıktan sonra tasavvuf hakkında özlü bilgi verilir; sûfilerin mertebeleri ve bilgilerinin değeri üzerinde durulur. Müellif, mutasavvıftan daha üst mertebede gördüğü mukarrebın ulaştığı ilmin tarifini ve sınırlarını bu kitabın kaldıramayacağını belirttikten sonra kendisinin "asrın muḥakkıkı ve reisi" olduğunu (s. 135) söyler; fakih, Eş'arî, filozof, mutasavvıf ve mukarreb (veya muḥakkık) şeklinde sıraladığı beş zümrenin akıl anlayışlarının özetini verir. Burada Pisagor-

dan İskender Afrodisi'ye kadar çeşitli Yunan filozoflarıyla Fârâbî, İbn Sînâ, Gazzâlî, İbn Bâcce ve İbn Rüşd'ün görüşleri üzerinde durulur ve bunlar tenkit edilir. Özellikle Gazzâlî tasavvuf, felsefe, kelâm ve fıkıh arasında gidip gelmek, bazan da şaşırıp kalmakla suçlanır ve görüşlerinin tutarsızlığına örnekler verilir (s. 144-145).

Günümüzde *Büddü'l-Ârif*'in üç yazma nüshasının bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Berlin Kütüphanesi'nde (nr. 1744) mevcuttur (Brockelmann, I, 465). Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Cârullah, nr. 1273) kayıtlı bulunan nüsha 124 varaktan ibaret olup müellifin vefatından on yıl sonra 14 Receb 679'da (9 Kasım 1280) Muhammed b. Muhammed el-Attâr tarafından küfî kırması hattıyla istinsah edilmiştir. Bu iki nüsha arasındaki benzerlik bazı araştırmacılar da bunlardan birinin diğerinden veya her ikisinin aynı asıldan istinsah edilmiş olduğu kanaatini uyandırmıştır (*Büddü'l-Ârif*, nâşirin mukaddimesi, s. 6; Teftâzânî, s. 104). Ayrıca her iki nüsha, İbn Seb'in'in öğrencisi Ebü'l-Hasan et-Tüsterî'nin istinsah ettiği başka bir nüsha ile mukabele görmüştür. Corc Kettûre, yukarıda sözü edilen *el-Maḳâletü'l-vücûdiyye* adlı yazmanın Tüsterî nüshasından eksik ve hatalı bir istinsah olabileceğini belirtmiştir. Üçüncü yazma nüsha da Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 833). Diğerlerinden farklı olarak *İfşâ'ü'l-ḥikmeti'l-ilâhiyye* adını taşıyan bu nüsha 396 varak olup nesih hattıyla yazılmıştır. Bu son nüshada müstensih ve tarih kaydı bulunmakla birlikte yazı stili ve yaldızlı oluşu onlardan sonra istinsah edildiğini göstermektedir. Eserin hangi asıldan istinsah edildiğine dair de bir kayıt yoktur. Ancak diğer iki nüshaya göre hayli metin farklılıkları taşıması, onlardan veya onların dayandığı asıldan istinsah edilmediğini ortaya koymaktadır.

Büddü'l-Ârif, Corc Kettûre tarafından Berlin nüshası ile Cârullah nüshasına dayanılarak yayımlanmıştır (Beyrut 1978).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Ârab, "bâd" md.; İbn Seb'in, *Büddü'l-Ârif* (nşr. C. Kettûre), Beyrut 1978; Kindî, *Resâ'il*, s. 126; İhvân-ı Safâ, *Resâ'il*, Beyrut 1376-77/1957, I, 395; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 255; Makkarî, *Nefḥu'l-tîb*, II, 199; Brockelmann, *GAL*, I, 465; Ebü'l-Vefâ el-Ganîmî et-Teftâzânî, *İbn Seb'in ve felsefetühü's-şâfiyye*, Beyrut 1973, s. 94, 98-105.

MUSTAFA ÇAÇIRICI

BÜDELA

(bk. ABDAL).

BÜDEYL b. VERKÂ

(بديل بن ورقاء)

Büdeyl b. Verkâ' b. Abdil'uzzâ
(Amr) el-Huzâfî
(ö. 11/632 [?])

Huzâa kabilesinin reisi, sahâbî.

Arap dâhilerinden olduğu söylenen Büdeyl'in (İbn Hazm, s. 239) Mekke fethinde müslüman olduğuna dair rivayetler bulunmakla beraber bütün Huzâalılar'ın Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra İslâmiyet'i kabul ettiği dikkate alınırsa, İbn Hacer'in de kaydettiği gibi, Büdeyl'in fethin yılından önce Müslümanlığı kabul ettiği anlaşılar. Hz. Peygamber müslüman olması için daha önce Büdeyl'e bir mektup göndermiş, Resûlullah'ın Hz. Ali'ye yazdığı bu mektup sonraki yıllarda bu ailenin iftihar vesilesi olmuştur.

Hicretin 6. yılında (628) Hz. Peygamber Kâbe'yi ziyaret etmek üzere ashâb-ı kirâmla Hudeybiye'ye vardığı zaman Büdeyl bazı Huzâalılar'la birlikte onların yanına geldi. Mekke'de bir evi bulunduğu için Kureysliler'in müslümanlar aleyhindeki faaliyetlerini biliyordu. Hz. Peygamber'le görüştüktan sonra Mekkeliler'in yanına giderek müslümanların Kâbe'yi ziyaret etmekten başka bir niyetleri olmadığını, hatta Kureysliler'le anlaşma yapmayı bile düşündüklerini, ancak umre yapmaları engellendiği takdirde savaşı bile göze alacaklarını haber verdi.

Bu olaydan iki yıl sonra Huzâa kabilesinden birkaç kişiyle birlikte Medine'ye giden Büdeyl, Kureysliler tarafından desteklenen Bekiroğulları'nın saldırısına uğradıklarını ve bu yüzden kabile mensuplarından birçoğunu kaybettiklerini Hz. Peygamber'e haber verdi. Müslümanların müttefiki olan Huzâalılar'a saldırmak Hudeybiye Antlaşması'nın açıkça ihlâli anlamını taşıdığı için Hz. Peygamber Mekke fethi hazırlıklarına başladı. Büdeyl'i Büsr b. Süfyân ile birlikte, Huzâa'nın bir kolu olan kendi kabileleri Kâ'boğulları'nı Mekke fethine katılmak üzere ramazan ayında Medine'ye getirmekle görevlendirdi. Mekke fethedildiği gün Hz. Peygamber Mekkeliler'e eman verirken Büdeyl'in evine sığınanların da canlarını kurtarmış olacaklarını ilân etti. Daha sonra Büdeyl kabilesiyle birlikte Huneyn Savaşı'na katıldı. Bu savaşta elde edilen